

Josef Škvorecký: Zbabělci (1958)

Kryštof Špidla

(Gymnázium Frýdlant)

Lektoroval:

PhDr. Michal Přibáň, Ph.D.,
Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha

Tato *Dílna České knihnice* vznikla v rámci projektu Rozvoj kapacit Ústavu pro českou literaturu AV ČR pro výzkum a popularizaci, CZ.02.2.69/0.0/0.0/18_054/0014701, který je spolufinancován Evropskou unií.

Dílny České knihnice jsou rozšířením edice *Semináře České knihnice* a přinášejí sadu úloh včetně řešení vztahujících se k jednotlivým svazkům vydaným v ČK. Mají sloužit k přímému využití ve výuce. *Dílny České knihnice* jsou lektorovány a redakčně zpracovány.

Pracovní list pro studenty vyšších ročníků SŠ a gymnázií

Časová dotace: 90 minut

Verze publikace: X/2022

Volně ke stažení na:

www.kniznice.cz/pro-skoly

Vydal

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,

Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1,

www.ucl.cas.cz, v Praze roku 2022

jako 16. svazek edice *Dílna České knihnice*.

Redigovala Petra Hesová.

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2022

Edici *Dílna České knihnice* řídí Robert Kolár.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

(A)

Seděli jsme v Port Arthuru a Benno řekl:

„Tak revoluce se vodkládá na neurčito.“

„Jo,“ řekl jsem a strčil jsem si plátek do úst. „Z technickejšch důvodů, ne?“ Bambusový plátek chutnal jako vždycky příjemně. Hrál jsem na tenora taky z toho důvodu, že se tak příjemně cucal. Nejenom z toho důvodu. Člověk při hraní pěkně slyšel to bzučení. Zaznívalo v lebce, hezky pevně a kulatě a ušlechtilě, a bylo to moc velké blaho, hrát na tenor. Tak taky z toho důvodu jsem na něj hrál.

Benno sundal klobouk a pověsil ho na věšák nad Helenu. Kufřík s trumpetou položil na stůl a vytáhl trumpetu.

„Áno, z technickejšch důvodů,“ řekl. „Nemaj dost zbraní a odvahy a je tady eště moc Němců.“

„Vůbec je to blbost,“ řekl Fonda. „Ať je každej rád, že to doposavad de tak hladce.“

„Jenže vono to moc hladce nejde,“ řekl Benno.

„Jak to?“

Benno povytáhl obočí, nastrčil nátrubek do trumpety a přimáčkl si ji na svoje habsburské pysky. Fonda na něj hleděl s pootevřenou hubou a čekal. Benno foukl do trumpety a zahýbal písty. Vytáhl ještě víc obočí a neříkal nic. Chtěl Fondu napnout. Fonda byl vždycky hrozný prchlivec a všechno ho popudilo.

„Jak to,“ řekl naléhavě. „Co nejde hladce?“

Benno zatroubil rozložený akord a zaznělo to tvrdě a velmi jistě, takže ze mě spadla starost, jestli snad Benno v koncentráku neztratil tón. Neztratil ho. Rozhodně ne. Už z tohohle jednoho akordu bylo jasné, že ne.

Josef Škvorecký: Zbabělci. Praha–Brno, Host 2020, s. 11–12.

(B)

Ale když už jsem byl u našeho domu, uslyšel jsem nějaký křik. Zastavil jsem se a podíval jsem se tím směrem. Kolem hotelu Granada, který stál na rohu ulice, utíkalo několik lidí. Z okna Granady se vykláněl pan hoteliér a divoce viklal žerdí praporu, zastrčenou pod oknem do objímky. Vyrval ji ven a rychle stáhl prápor dovnitř. Naproti pan Pitterman zatahoval vlajku do okna. Byl v košili a v kšandách a ručkoval po ocelovém lanku, jen se mu ruce míhaly. Po obou chodnících pádili lidé a cpali se do Pittermanovic pasáže a do Granady. Stál jsem u našeho domu a díval jsem se na to. Ozvalo se bručení motoru a kolem Pittermanova baráku zahrulo do ulice velké osobní auto. Na jeho střeše seděl německý voják s automatem. Jiní dva vojáci seděli na předních blatnících. Nohy jim visely přes poloaerodynamický chladič a měli na nich německé holínky se zastrčenými handgranátama. Na klíně drželi oba napřažené automaty, každý na jednu stranu. Auto jelo pomalu ulicí. Na stupínku stál důstojník, levačkou se držel otevřeným okýnkem dveří a v pravé měl revolver. Na rukách měl šedivé rukavice. Rozhlížel se kolem po domech. Jak auto pomalu jelo kolem, ze všech domů rychle mizely vlajky, jedna za druhou. Německý oficír se díval do oken a ukazoval revolverem.

„*Los! Die Fahne weg!*“ křičel, když mu někde nestáhli vlajku dost rychle. Ulice před autem se taky vyprazdňovala. Kaldounovic vlajku někdo zatahoval do vikýře, jak nejrychleji mohl. Vypadalo to, jako kdyby vikýř polykal červenobílý makarón. Tak. Honem to schovat. Přišli s tím trochu moc brzo. Honem, pryč s tím. Jen nepobouřit Němce. Aby revoluce byla v bezpečí. A byla v bezpečí. Tahle revoluce byla určitě v bezpečí. Docela určitě. Oficír s pistolí v ruce pozoroval se zájmem Kaldounovic vlajku. Auto skoro zastavilo. Díval se, jak vlajka mizí ve vikýři, a mlčel. Vtom se ale někde na fasádě zachytila. Ten, co ji vytahoval, počal s ní prudce škubat, ale držela pevně.

„*Los! Los!*“ zařval oficír. Ubožák ve vikýři se pachtil. Doufal jsem, že je to sám pan Kaldoun. V košili a s kšandama a celý tlustý. Jenže asi to byl domovník. Pachtil se marně.

Josef Škvorecký: Zbabělci. Praha–Brno, Host 2020, s. 91–92.

(C)

Odmlčel jsem se. Znal jsem Rostu dobře a věděl jsem taky, o čem se mu chce asi mluvit.

„A co Dagmara?“ zeptal jsem se.

„Nevim.“

„Eště tě vodmítá?“

„Furt, čeče.“

„A miluješ jí pořád?“

„Pořád. A co ty?“

„Co?“

„Co Irena?“

„No, miluju jí.“

„Tak sme na tom furt stejně, ne?“

„To sme.“

Rosta zmlkl. Pak řekl:

„Čeče, my sme ale.“

„Idioti. To ti řeknu.“

„A stejně, řeknu ti –“

„Co?“

„Já nevím, jak to říct, ale dyby ty káči věděly, co to je, co jim čovek tady vobětuje a tak.“

„Jo. To máš pravdu. Jenže je to stejně marný.“

„Myslíš?“

„Asi určitě.“

„Čeče, já si stejně Dagmar vemu.“

„No, možný to je.“

„Ale vážně.“

„No, dyť jo. Z nouze jí budeš dobrej i ty.“

„Jak to myslíš?“

„Jasně.“

„Jak?“

„No jestli bude pokračovat v těch radovánkách –“

„To myslíš –“

„No Kočandrlu. Jestli jí ztúkne –“

„A věříš, že by mně to ani nevadilo?“ řekl Rosta.

„To vim, že ne.“

„Fakt. Já tu káču miluju tak, že by mohla bejt nevím jaká kurva, a mně by to nevadilo.“

„Já vim.“

„Dyť stejně všechno dělám jen kvůli ní.“

Vzpomněl jsem si na svou závěť. Taky jsem to tam tak napsal. Všechno, co jsem dělal, dělal jsem jen kvůli Tobě, Ireno, nebo tak nějak.

Josef Škvorecký: Zbabělci. Praha–Brno, Host 2020, s. 116–117.

(D)

Po potlesku vylezl na tribunu pan starosta Prudivý, vytáhl papír a začal říkat, že děkuje generálovi Jablonkovskému za jeho řeč.

„Po šesti letech nevýslovného strádání,“ mluvil, „přináší nám konečně bratrská Rudá armáda opět svobodu. Opět můžeme volně dýchat a naše matky se již nemusí chvět o svoje dítko. Nenáviděný německý vetřelec je potřen hrdinnými zbraněmi slovanských bratrů a ostatních spojenců.“ Tak mluvil a vydržel to půl hodiny. Konečně odložil papír a zavolał:

„Ať žije svobodná Československá republika!“

Ozval se divoký potlesk. Prudivý počkal a pak zavolał:

„Ať žije prezident Beneš a maršál Stalin!“

Potlesk trval ještě déle. Když se uklidnil, nasadil Prudivý nejvyšší tón a zařval:

„Ať žije náš veliký slovanský spojenec Eseser!“

„Jen se neposer,“ řekl Harýk tlumeně za mnou, „ty pupkouně pupkounoviči!“ Náměstí se rozbouřilo nadšením a pan Prudivý skončil. Generál se hnul a znovu si se všema potřásl ruce. Kutálka spustila pochod. Bylo po slávě. Páni obklopili generála a zatáhli ho do radnice. Otočil jsem se na Harýka.

„Tak ve dvě v Portu,“ řekl jsem.

„Jo,“ řekl Harýk.

„Deš domu?“ řekl jsem.

„Aa. Du vyprovodit Lucii.“

„Tak ahoj.“

Obrátil jsem se a pustil jsem se s davem. Šel jsem domů. Šel jsem a myslel jsem na Irenu, proč nepřišla.

Josef Škvorecký: Zbabělci. Praha–Brno, Host 2020, s. 361–362.

Nezabývali bychom se tak obšírně tímto pamfletem na skutečnost, kdyby se v něm nepsalo o událostech, jež jsou pro převážnou většinu nás mimo diskusi: o podpojných práci, o revoluci, o hrdinství a smrti tolika známých i neznámých hrdinů, o Rudé armádě. Tady ovšem už nejde jen o pravdu, ale o soudnost a vkus. Škvorecký pokládá za nutné, když se z rádia ozve hlas zvěstující první okamžik přicházející svobody (pro koho, řekněte mi, to nebyla povznášející chvíle!) vložit Dannymu do úst slova „ušímáme“ (str. 43) – rozuměj dobře: už ji máme, totiž svobodu. To je, mírně řečeno, plivnutí do tváře všem těm, jejichž hroby jsou rozesety po celé naší republice.

To už není jenom Dannyho bezcitnost, to už má co dělat i s bezcitností autorovou. [...] A pokud pak jde o Rudou armádu, neváhá k jejímu „vykreslení“, kdekoli se o ní či o sovětských zajatcích zmíní, použít kdejakého slova ze slovní zbrojnice Goebbelsovy. To už nejde o nehoráznost. Dotýkat se hrubými, urážlivými slovy a odporným tónem věcí, které pro všechny jsou takřka posvátné, to je hulvátství nejhrubšího zrna. Tady nejde o nic menšího než o marasmus. Anebo by snad někdo chtěl nezbytnost těchto „delikátností“, posazených vědomě do takovýchto souvislostí, omlouvat či vysvětlovat – fiktivním bojem proti „patetismu“?

Jan Nový: Živočichopis pásků. In Ž dějin českého myšlení o literatuře: antologie k Dějinám české literatury 1945–1990, ed. Michal Příbáň, Praha, ÚČL AV ČR 2003, s. 47–48.

Tematická rovina

Začátek románu *Zbabělci* uvádí čtenáře „in medias res“, tedy přímo do středu dění. Už první odstavce přináší důležité informace o časoprostoru.

- 1 Najděte v části **A textu 1** informace, ze kterých lze odvodit, v jakém historickém období se děj románu odehrává, a období co nejpřesněji pojmenujte.
- 2 Vypište postavy vystupující v ukázce a vysvětlete, jaká záliba je pravděpodobně spojuje.
- 3 Román se odehrává ve fiktivním městě Kostelec, inspirovaném autorovým rodištěm Náchodem. Které informace z částí **B** a **D textu 1** svědčí o tom, že se jedná o literární topos maloměsta?
- 4 Napište tři příklady děl české literatury z různých období odehrávající se v maloměstě. V případě nejasností využijte otevřené informační zdroje (učebnice, internet...).

Vypravěč

- 1 Z části **C textu 1** odhadněte přibližný věk vypravěče. Své řešení zdůvodněte.
- 2 Určete, které tvrzení o části **D textu 1** odpovídá skutečnosti, své řešení zdůvodněte:
 - a Vypravěč v úryvku je výrazně angažován do dění na náměstí. Komentuje jej a zaujímá k němu silný emocionální postoj.
 - b Vypravěč v úryvku působí spíše jako nezúčastněný, citově málo angažovaný pozorovatel dění na náměstí. Dění nekomentuje, pouze popisuje. Osobní vztahové problémy jej zajímají více než „historický okamžik“.
 - c Vypravěč v úryvku je zcela objektivním pozorovatelem dění na náměstí bez subjektivního prožívání.
 - d Míru angažovanosti vypravěče k událostem na náměstí nelze z úryvku určit.

Typy promluv

- 1 Vypište z části **C textu 1** příklady přímé řeči s větou uvozovací. Uvozovací větu podtrhněte.

Jazykové prostředky

- 1 Najděte v pásmu vypravěče v části **B textu 1** příklady větných ekvivalentů (bezpřísudkových vět).
- 2 Vypište z části **C textu 1** příklady obecné češtiny (ke každé jazykové vrstvě alespoň dva) a charakterizujte jejich funkci ve výňatku:
 - a vrstva lexikální (slovní zásoba)
 - b fonetická (zvuková stránka jazyka)
 - c tvaroslovná (tvary slov)
- 3 Scéna stahování československých vlajek v ukázce **B textu 1** se vyznačuje výraznou dynamikou a napětím. Které jazykové prostředky je pomáhají vybudovat (alespoň pět)?
- 4 Podtrhněte v ukázce **B textu 1** místo, kde se nejvýrazněji projevuje ironický odstup vypravěče od probíhajících historických událostí.

- 5 V ukázce **D textu 1** podtrhněte místo, kde je nejvýraznější kontrast mezi patosem a depatetizací. Určete, jakému typu postav románu *Zbabělci* „náleží“ patos a jakým depatetizace.

(Ironie a patos – viz např. <http://www.ucl.cas.cz/edicee/prirucky/slovníkove/142-slovník-literární-teorie>.)

Kritická reflexe

Román *Zbabělci* byl vydán v roce 1958. Po roce 1959 byl tehdejší oficiální kritikou odmítnut a Josef Škvorecký na několik let zbaven možnosti publikovat. V původní podobě mohl u nás román vyjít až po roce 1989.

- 1 Najděte v úryvku z kritické stati komunistického publicisty Jana Nového (**text 2**) tyto argumentační fauly či manipulativní tvrzení:
- a argumentace ad hominem (útok na osobu, nikoli na fakta)
 - b argumentace ad populum (společenský apel)
 - c výhrůžka
 - d nelichotivá asociace

(Pomocí může být např. www.bezfaulu.net.)

Tematická rovina

- 1 *revoluce, je tady ještě moc Němců, v koncentráku* – konec druhé světové války, květen 1945
- 2 Benno, Helena, Fonda, vypravěč (Danny Smiřický); postavy spojuje zájem o hudbu (Benno hraje na trubku, Danny Smiřický na saxofon)
- 3 především důvěrná znalost jednotlivých postav, obyvatel malého města – hoteliér, pan Pitterman, Kadlounovi, domovník, starosta Prudivý, restaurace Port
- 4 např. Jan Neruda: *Povídky malostranské*; Karel Poláček: *Okresní město*; Jaroslav Havlíček: *Petrolejové lampy*; Vladislav Vančura: *Rozmarné léto*; Irena Dousková: *Hrdý Budžes*; Věra Nosková: *Bereme, co je*
- 4 *Tak. Honem to schovat. Přišli s tím trochu moc brzo. Honem, pryč s tím. Jen nepobouřit Němce. Aby revoluce byla v bezpečí. A byla v bezpečí. Takhle revoluce byla určitě v bezpečí. Docela určitě.*
- 5 Patetizace náleží starším postavám – generaci otců; ironickým odstupem a depatetizací velkých dějinných událostí se v románu vyznačují mladí protagonisté. patos – „*Po šesti letech nevýslovného strádání,*“ *mluvil, „přináší nám konečně bratrská Rudá armáda opět svobodu. Opět můžeme volně dýchat a naše matky se již nemusí chvět o svoje dítky. Nenáviděný německý vetřelec je potřen hrdinnými zbraněmi slovanských bratrů a ostatních spojenců.“ Tak mluvil a vydržel to půl hodiny. Konečně odložil papír a zavolal: „Ať žije svobodná Československá republika!“ Ozval se divoký potlesk. Prudivý počkal a pak zavolal: „Ať žije prezident Beneš a maršál Stalin!“ Potlesk trval ještě déle. Když se uklidnil, nasadil Prudivý nejvyšší tón a zařval: „Ať žije náš veliký slovanský spojenec Eseser!“ depatetizace – „*Jen se neposer,*“ *řekl Harýk tlumeně za mnou, „ty pupkouno pupkounoviči!“**

Vypravěč

- 1 pravděpodobně mladí lidé kolem 20 let – použité jazykové prostředky (*čeče, káči...*), téma hovoru (dívký a začínající vztahy, sexuální aktivita postav, možnost sňatku)
- 2 b
Poznámka: Postoj vypravěče Dannyho Smiřického nezůstává v celém díle neměnný. Lhostejnost a určitá přezíravost k událostem je spíše maskou, kterou si postava adolescentního mladíka nasazuje. Ve vyhrocené situaci (např. při likvidaci německého tanku, nebo při setkání se s mučením zajatců) můžeme pozorovat skutečné citové pohnutí hlavního hrdiny. Vypravěč nám tak v některých situacích dává pod onu masku nahlédnout.

Typy promluv

„*A co Dagmara?*“ *zeptal jsem se.*

Pak řekl: „Čeče, my sme ale.“

„*A věříš, že by mně to ani nevadilo?*“ *řekl Rosta.*

Jazykové prostředky

- 1 „*Los! Die Fahne weg!*“ *Tak. Honem to schovat. Honem, pryč s tím. Jen nepobouřit Němce. Docela určitě. „Los! los!“ V košili a s kšandama a celý tlustý.*
- 2a *furt, čeče, káči, ztúkne, fakt, kurva, jo*
- 2b *nevím, sme, ještě, vodmítá, čeče, jí, dyby, vemu, člověk, vobětuje, nevím, vim, dyť*
- 2c *miluju, marný, možný, bejt, dobrej*
- 3 dějová slovesa – *utíkalo, vykláněl, vyrval, stáhl, zatahoval, ručkoval, polykal, míhaly, pádili, cпали, zahrnulo, mizeli, pozoroval, mizí, zachytila, pachtil*
větné ekvivalenty a parcelace výpovědí – „*Los! Die Fahne weg!*“ *Tak. Honem to schovat. Honem, pryč s tím. Jen nepobouřit Němce. Docela určitě. „Los! los!“ V košili a s kšandama a celý tlustý.*
zvolání – „*Los! Die Fahne weg!*“, „*Los! Los!*“
slovní zásoba (adverbia) – *rychle, pomalu, nejrychleji, honem, dost, prudce, marně*
vojenská tematika – *automaty, handgranáty, pistole*
kontrast – *rychlý útěk / pomalá jízda auta*

Kritická reflexe

- 1a argumentace ad hominem (útok na osobu, nikoli na fakta) – *To už není jenom Dannyho bezcitnost, to už má co dělat i s bezcitností autorovou. [...] Dotýkat se hrubými, urážlivými slovy a odporným tónem věcí, které pro všechny jsou takřka posvátné, to je hulvátství nejhrubšího zrna. Tady nejde o nic menšího než o marasmus.*
- 1b argumentace ad populum (společenský apel) – *o událostech, jež jsou pro převážnou většinu nás mimo diskusi [...] pro koho, řekněte mi, to nebyla povznášející chvíle!; Dotýkat [...] věcí, které pro všechny jsou takřka posvátné*
- 1c výhrůžka – *Anebo by snad někdo chtěl nezbytnost těchto „delikátností“, posazených vědomě do takovýchto souvislostí, omlouvat či vysvětlovat – fiktivním bojem proti „patetismu“?*
- 1d nelichotivá asociace – *To je, mírně řečeno, plivnutí do tváře všem těm, jejichž hroby jsou rozesety po celé naší republice. [...] neváhá k jejímu „vykreslení“, kdekoli se o ní či o sovětských zajatcích zmíní, použít kdejakého slova ze slovní zbrojnice Goebbelsovy. Tady nejde o nic menšího než o marasmus.*